

Aneta Rogalska-Marasińska

Uniwersytet Łódzki

Międzykulturowa animacja muzyczna na rzecz synergetycznego rozwoju ucznia

Wstęp

Wydarzenia ostatnich lat są źródłem wielu społecznych, kulturowych i gospodarczych zmian w Europie¹. Człowiek staje przed nowymi wyzwaniami, których istnienia jeszcze niedawno w ogóle nie rozważał. Jednym z nich jest znacząco zmieniająca się struktura demograficzno-etniczna społeczeństwa europejskiego. Przybysze tworzą nowe wymiary europejskiej przestrzeni kulturowej, przynosząc ze sobą własne systemy wartości, swoją religię i wynikającą z nich interpretację świata². Niepokój i niezrozumienie wywołane tą nową sytuacją doprowadzają do wzajemnej nieufności, podejrzliwości i napięć. Brak wiedzy, a nawet niefrasobliwość Europejczyków na temat kultur imigrantów, a z drugiej strony niezajomość lub świadoma negacja europejskich ideałów i wzorców życia charakteryzująca przybyszów powodują, że zamiast poszukiwać wspólnych przestrzeni kulturowych i na nich budować dobre i odpowiedzialne relacje, dominuje wzajemny dystans i pogłębia się stereotypowe postrzeganie jednych przez drugich. Doprowadza to do wzrostu dezaprobaty dla kulturowych sposobów życia społeczności przeciwnej. Takie nastawienia utrwalane są przez nasilające się akty agresji i przemocy słownej i fizycznej, oraz za sprawą brutalnych i masowych ataków terrorystycznych wymierzanych w samych Europejczyków. Obecna

---

¹ Por. P. Petrykowski, *O demokracji*, [w:] idem, „Regionalne towarzystwa kultury wobec nowych wyzwań”, nr 35, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Ciechanów 2000, s. 19–28 oraz *O edukacji regionalnej*, dz. cyt., s. 39–48.

² Por. J. Raspail, *Obóz świętych*, przekł. Marian Miszański, Fronda PL, Warszawa 2015.

rzeczywistość społeczno-kulturowa nie sprzyja budowaniu szanującego się społeczeństwa.

Drugim elementem poczucia braku bezpieczeństwa, będącego jednocześnie źródłem trosk wielu mieszkańców Europy, jest dominująca dziś globalna gospodarka neoliberalna. To ona wymusza nowy porządek społeczny, w którym prym wiedzie narracja zysku i opłacalności. Człowiek staje się osamotnionym i zmanipulowanym konsumentem³. „Moje” i „ja”, a nie „nasze” i „my”, decydują o wielu jego wyborach. W ten sposób społeczeństwo przekształca się w zatomizowaną zbiorowość, którą tworzą masy skoncentrowane na uzyskiwaniu własnych i bezpośrednich korzyści. Człowiek-masa⁴ to typ schizoidalnego⁵ i walczącego z otoczeniem konkurenta. Pogoń za osiągnięciem ekonomicznych profitów staje się jego jedynym celem. Z tego powodu humanistyczne relacje międzyludzkie zanikają, gdyż człowiek postrzega drugiego w kategoriach przedmiotowych, a nie w perspektywie podmiotu.

Tak pojmowane zależności społeczne, generujące chaos i trudne do przewidzenia i uchwycenia zależności interpersonalne, doprowadzają do rozchwiania wymiarów życia jednostkowego. Niestabilność społeczna sprawia, że wielu ludzi nie jest w stanie odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Dlatego powiększa się grupa osób wykluczonych, które nie potrafią lub nie chcą podążać zgodnie z głównym nurtem proponowanego porządku społecznego. Stają się coraz bardziej bierne wobec narzucanych propozycji i rozwiązań, przyjmują postawy kontestujące, są zdystansowane i nieufne w stosunku do innych ludzi i rozgrywających się wydarzeń.

Podobne zagubienie społeczne miało miejsce w latach 60. XX wieku we Francji. Wtedy, w efekcie błyskawicznie wprowadzanej kultury konsumpcyjnej, z niepokojem dostrzeżono jej zgubne skutki⁶. Nowy wzór życia, promujący kupowanie i otaczanie się dobrami materialnymi, a także uznający wartościowanie innych na podstawie posiadanych towarów/przedmiotów spowodował rozpad lub poważne zachwianie prawidłowych, a nawet humanistycznych relacji międzyludzkich, które wcześniej umożliwiały budowanie

---

³ Por. M. Watts, *Culture, development, and global neo-liberalism*, [w:] S.A. Redcliffe (ed.), *Culture and Development in a Globalizing World. Geographies, actors, and paradigms*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York 2006.

⁴ Por. J. Ortega y Gasset, *Bunt mas*, przekł. P. Niklewicz, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 2002.

⁵ Por. E. Fromm, *Mieć czy być?*, przekł. J. Karłowski, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2003.

⁶ Por. J. Baudillard, *Społeczeństwo konsumpcyjne. Jego mity i struktury*, przekł. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006.

silnych, skonsolidowanych i ufających sobie społeczności⁷. Ów rozpad, czyli stan anomii społecznej sprawił, że człowiek zaczął widzieć w drugiej istocie ludzkiej nie człowieka a rywala, tzn. osobnika zagrażającego jego własnym interesom. Potrzeba zmiany takiej sytuacji społecznej stała się źródłem narodzin animacji społeczno-kulturalnej. Uznano, że należy doprowadzić do ponownego zaistnienia takich relacji międzyludzkich, dzięki którym Francuzi staliby się społeczeństwem tworzącym rozumiejącą się wspólnotę. Inaczej mówiąc – zbiorowość ludzi, która nie byłaby bierna i jedynie mobilizowała się w celu pokonania konkurencji, a przeciwnie – byłaby aktywna i chętna do działań, proponując twórcze rozwiązania na rzecz dobra wspólnego.

Dziś, podobnie, odradza się potrzeba takiej animacji społeczno-kulturalnej, która pomogłaby stawić czoło globalnie panującej gospodarce neoliberalnej i zachować ludzki wymiar egzystencji człowieka. Zadaniem „zaktualizowanej” animacji powinno zatem być przyjęcie na siebie roli środowiska, a zarazem narzędzia udostępniającego, upowszechniającego i uprzystępniającego treści wielokulturowe. Byłoby to możliwe, gdyby różnorodna działalność człowieka, w tym animacja, odwoływała się do podstaw jego kulturowego istnienia, czyli własnych korzeni kulturowych, tj. historycznie wypracowanego systemu wartości oraz świadomości i dumy ze spuścizny kulturowej własnego narodu. Zgodnie z założeniami edukacji międzykulturowej przyjmuje się, że człowiek, który posiada silną własną tożsamość, łatwiej wchodzi w relacje międzykulturowe, Świadomość i akceptacja czytelnej perspektywy pochodzenia sprawia, że nie obawia się kontaktu z przedstawicielem drugiej i odmiennej zbiorowości. Dzięki temu swobodnej otwiera się na inność, umiając jednocześnie wytyczać granice, których wie, że nie powinien przekraczać.

W dzisiejszej, niezwykle złożonej rzeczywistości społecznej, kluczową staje się więc potrzeba odpowiedzialnych działań animacyjnych, które wskazywałyby drogę i sposoby, jakimi można by rozwijać postawę mądrego i kulturalnego zaciekawienia się Innym. Wiedza o Innym pobudza myślenie o nas samych, daje szansę na poznanie różnic kulturowych, a także umożliwia odnalezienie wspólnych obszarów/wymiarów egzystencji człowieka w świecie wartości, potrzeb i marzeń. Pozwala też dostrzegać i adekwatnie reagować na złe pobudki i żądze, które kierują aktywnością człowieka niezależnie, z jakiej kultury się wywodzi.

---

⁷ Por. D. Riesman, *Samotny tłum*, przekł. J. Strzelecki, Wydawnictwo via-a-vis/ Etiuda, Kraków cop. 2011.

1. Synergia pożądanym stanem działań pedagogicznych

Myśląc o uaktualnionej wersji animacji kulturalnej, czyli biorącej pod uwagę wyzwania społeczne i humanistyczne drugiej dekady XXI wieku, i poruszającej się w przestrzeni dorobku wielokulturowej społeczności globu, warto odwołać się do zagadnienia, jakim jest synergia. Synergię traktuję bowiem nie tylko jako **pojęcie**, ale przede wszystkim – jako **współczesne wyzwanie i zadanie** stawiane każdemu człowiekowi, który ma na uwadze dobro indywidualne, prywatne, własnego domostwa, i jednocześnie dobro wspólne, globalne. Myśli więc w kategoriach podmiotowych/osobistych, jak i w perspektywie ogólnej/powszechnej, czyli co najmniej – szeroko akceptowanej⁸. Taką postawą, w pierwszej kolejności, powinien wykazywać się animator, wychowawca, pedagog, a następnie – w konsekwencji jego działań – człowiek animowany i zanimowany. Ambitne działania animacyjne, czyli m.in. odpowiedzialnie i systemowo zaplanowane, bazujące na aksjologicznym fundamencie, biorące pod uwagę kontekst (społeczny, kulturowy) i zakres problemowy proponowanych działań oraz uwzględniające charakter/cechy grupy, której mają dotyczyć, mogą doprowadzić do efektu synergetycznego. Jego zaistnienie jest więc swoistym wyróżnieniem dla całego zespołu angażującego się w animacyjną aktywność. Nagrody zwykle przyznaje się jednak tylko za szczególne osiągnięcia, dlatego warto zastanowić się, jak zwiększać szanse na synergię w relacjach międzyludzkich.

Nie jest to zadanie proste, gdyż już samo pojęcie synergii nastrocza wiele trudności epistemologicznych, metodologicznych i interpretacyjnych. Etymologicznie synergia (z gr. *synergos* – współpracujący) oznacza współdziałanie, kooperację czynników, skuteczniejszą niż suma ich oddzielnych działań⁹. Efekt jest więc większy niż prosty wynik dodawania poszczególnych osobnych oddziaływań. Synergię można też przedstawić za pomocą takich terminów, jak „ujednoczenie, uzgodnienie, zestrojenie, zgranie, zharmonizowanie, (...) współgranie, zbieżność, synchronizacja”¹⁰. Każde z tych pojęć **niesie ze sobą** nieco inne znaczenia i konotacje, co sprawia, że synergia może być/jest różnorodnie postrzegana i interpretowana. Taka wielość ujęć

---

⁸ Por. Z. Uchnast (red.), *Synergia a dobro wspólne. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/ Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2012.

⁹ Por. hasło „synergia”, [w:] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wyd. XVII rozszerzone, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 492.

¹⁰ K. Duraj-Nowakowa, *Tropy myślenia o synergii w działalności nauczyciela akademickiego*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, s. 10.

powoduje, że u badaczy i praktyków termin synergia „budzi pewien dyskomfort oraz wiele wątpliwości dotyczących jego wartości poznawczej”¹¹. Zdarza się, że synergii traktuje się jako pojęcie „nadmiarowe”, czyli zbędne, i się go unika. Mogą też wystąpić przypadki całkowicie odwrotne, gdy jest nadużywana i jedynie służy do pozornego podniesienia rangi przedmiotu rozważań. Wtedy, osoby posługujące się tym terminem, niczym słowem-wytrychem, czynią to nieodpowiedzialnie, rezygnując tym samym z dążenia do precyzji naukowej¹². Synergia staje się „pustym ozdobnikiem”, słowem „extra”, bez istotnego znaczenia i wartości merytorycznej¹³.

Mimo że synergia to pojęcie trudne do uchwycenia, „nieostre”, płynne i niejednoznaczne, to w wielu obszarach życia społecznego (w tym naukowego) i gospodarczo-ekonomicznego zyskuje na popularności¹⁴. Tym samym wskazuje na potrzebę innego niż dominujące – ilościowe – podejście, określenia lub dookreślenia potrzebnych relacji między „elementami” wybranej całości (np. pomiędzy osobami, grupami społecznymi, członkami zespołu szkolnego, składnikami substancji chemicznej, częściami złożonej struktury sieci informatycznej lub międzynarodowej korporacji), które wchodzą ze sobą w różnorodne zależności. Dlatego dla Krystyny Duraj-Nowakowej synergiczność prac to „(...) wspólne działanie dające większe, lepsze efekty/

---

¹¹ M. Adamiec, Z. Spindel, *Synergia nie powstaje z niczego. Warunki i narzędzia kształtowania synergii w owocnych formach organizacyjnych*, [w:] Z. Uchnast (red.), *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2009, s. 21.

¹² Por. tamże, s. 21.

¹³ Por. M. Jasiński, *Synergia z punktu widzenia ekogenetyki ilościowej. O złotych miksturach, magicznej interakcji i unikalnej korelacji typów i środowisk*, [w:] Z. Uchnast (red.), *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2009, s. 37.

¹⁴ Por. H. Kubicka, O. Taranek (red.), *Kody kultury: interakcja, transformacja, synergia*, Wydawnictwo Sutoris, Wrocław 2009; R. Katz, S. Murphy-Shigematsu, *Synergy, Healing and Empowerment: Insights from Cultural Diversity*, Brush Education, Kindle Edition, Calgary, Canada 2012; J. Bransford et al., *Learning Theories and Education: Toward a Decade of Synergy*, [w:] P.A. Alexander, Ph.H. Winne (eds.), *Handbook of Educational Psychology*, Routledge – Taylor & Francis Group, Second Edition, New York – London 2012, s. 209–244; P. Jablon, *The Synergy of Inquiry. Engaging Students in Deep Learning Across the Content Areas*, Shell Education Publishing Inc./Lesley University, Huntington Beach, CA, 2014; S.R. Covey, *7 nawyków skutecznego działania*, przekł. I. Majewska-Opiełka, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2017.

rezultaty działania, które dopełniają się/uzupełniają się przez kooperację i synchronizację¹⁵. Inaczej mówiąc, synergia to swoista i unikatowa zależność zorganizowanej pracy zespołowej, której efekt jest „(...) większy/wyższy niż tzw. prosta suma efektów pojedynczych działań indywidualnych osób. W wyniku synergii powstaje efekt organizacyjny będący przeciętną nadwyżką korzyści przypadających na członka zespołu, współdziałającego z pozostałymi osobami, w porównaniu z korzyścią możliwą do osiągnięcia w działaniu tylko indywidualnym¹⁶.

Niestety efektu synergetycznego nie można jednoznacznie zaplanować, przewidzieć i wypełnić/wyegzekwować. Synergia jest bowiem w pewnym sensie przypadkowa, „ma charakter losowy, może się ‘zdarzyć’ albo nie: nie jest to wyraźnie zdeterminowane¹⁷. Można jednak dążyć do spełnienia pewnych przesłanek, które sprzyjać będą jej wystąpieniu. Synergia zachodzi w grupie określonych i powiązanych ze sobą elementów, choć warto zauważyć, że pojawia się gdy w działaniu tychże elementów wydarza się coś, co wykracza **poza** ich rutynowe funkcjonowanie. Jednocześnie współdziałające i współwplywające na siebie elementy muszą się w jakiś, wzajemnie rozumiały dla siebie, sposób komunikować. To z kolei wymaga działania w strukturze o charakterze systemowym. Dlatego K. Duraj-Nowakowa odwołuje się do „synergetycznej wizji w świetle paradygmatu systemologicznego oglądu świata i człowieka¹⁸, a samą synergię traktuje jako „(...) termin dla nazwania zjawiska wzajemnego wzmacniania oddziaływań komponentów, czyli podstruktur/składników nadsystemu i/lub systemu, zbudowanych ze składowych systemów danej klasy wielkości całości¹⁹. Systemy – cząstkowe, czyli podsystemy, jak i nadsystemy, tj. metasystemy – posiadają budowę sieciową. Wiąże się to z istnieniem takich charakterystycznych elementów sieci, jak węzły (ang. *nods*), relacje/powiązania (ang. *ties*) i przepływy (ang. *flows*)²⁰. W tak zorganizowanym systemie, za potencjalne pojawienie się efektów synergetycznych odpowiadają dodatkowo dwa wymiary. Są to: jakość komunikacji w sieciach oraz gęstość tychże sieci. Gęstość może posiadać: a) aspekt przestrzenny (np. liczba elementów sieci na określonym obszarze, w przyjętej przestrzeni – liczba „węzłów”), b) aspekt relacyjny (dotyczy liczby

---

¹⁵ K. Duraj-Nowakowa, dz. cyt., s. 10.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ M. Adamiec, Z. Spendel, dz. cyt., s. 25.

¹⁸ K. Duraj-Nowakowa, dz. cyt., s. 97.

¹⁹ Tamże, s. 10.

²⁰ Por. M. Adamiec, Z. Spendel, dz. cyt., s. 26.

i charakteru powiązań między elementami/węzłami) i c) aspekt czasowy (częstotliwość relacji – „przepływów”).

Komunikacja w sieciach może również przybierać różnorodne kombinacje. Optymalna komunikacja określana jest jako „symbiotyczna”, czyli taka, która „polega na bezpośrednich kontaktach i wzajemnych korzyściach jej uczestników”²¹. Komunikację symbiotyczną charakteryzują: możliwość porozumiewania się „każdy z każdym”, sygnalizowanie problemów, proponowanie rozwiązań, uzgadnianie działań, dynamika i zmiana adekwatne do każdej nowej sytuacji²². Jeśli zatem sieć rozpatruje się z perspektywy zespołów ludzkich/uczniowskich, to do powyższych cech optymalnej komunikacji dodałabym jeszcze: poczucie bezpieczeństwa, wzajemne zaufanie, możliwość przedstawiania własnego pomysłu, stanowiska i/lub rozwiązania bez obawy przed wyśmianiem lub byciem oszukanym, chęć słuchania i wysiłek zrozumienia innych, a także dostrzeganie kontekstu (np. kulturowego), w którym zespół pracuje.

W konsekwencji, przyjmuje się, że największe prawdopodobieństwo występowania synergii zachodzi w sieciach o średniej gęstości, w których ma miejsce komunikacja symbiotyczna. Co więcej, sieć taka, czyli optymalnie funkcjonujący system działa w pewnym środowisku, czyli w sygnalizowanym przeze mnie kontekście. Można więc przyjąć, że synergią jest „(...) nieoczekiwane pojawienie się wyjątkowej jakości w jednej spośród wielu kombinacji typów i środowisk. Interakcja jest magiczna, ponieważ nie umiemy przewidzieć, w której kombinacji (jeżeli w ogóle) pojawi się synergia”²³. Można więc uznać, że synergia wnosi do pracy zespołu element tajemnicy i pozytywnego zaskoczenia. Ma moc ożywiania (*sic!* animowania) obszarów ich działań, bezpośrednio nie związanych z wykonywanym zadaniem. Tym samym stanowi istotną siłę w motywowaniu grupy do rzeczywistej i szczerzej aktywności. Mimo to, kwestią niejednoznaczną pozostaje stwierdzenie/określenie/oszacowanie samego zaistnienia synergii i siły lub rozmiarów efektu synergetycznego. Uprzednie przyjęcie określonych parametrów, według których można by mierzyć zmiany, automatycznie wykluczałoby potencjalną szansę powstania synergii. Wtedy byłoby po prostu działaniem zaplanowanym i celowym. A zatem, można przyjąć, że synergia to kwestia umowna.

---

²¹ Tamże, s. 31.

²² Por. tamże, s. 31.

²³ M. Jasiński, dz. cyt., s. 41.

Dostrzega się ją poza mierzalnymi, „przyrodoznawczymi” wskaźnikami. Przypisana jest więc do poznania humanistycznego²⁴.

Działania z obszaru animacji społeczno-kulturalnej nie tylko wpisują się w model humanistycznego kształtowania człowieka, ale dodatkowo zakładają, że do celu tego można dochodzić w sposób pełniejszy, ciekawszy i bardziej emocjonujący, gdy wychowawczej pracy z uczniem, podopiecznym lub partnerem działań animacyjnych towarzyszy wzajemne, przyjacielskie dopełnianie się i uzupełnianie w realizacji zaplanowanych zadań edukacyjnych. Dlatego, w kontekście dochodzenia do stanu synergii ważne jest rozwijanie prawdziwych i pogłębionych kontaktów interpersonalnych, które m.in. wymagają „współbrzmienia emocjonalnego, wzajemnej akceptacji, szacunku, dobrej komunikacji i zawiązania więzi społecznych”²⁵. Niezbędny jest także znaczący i zrozumiały, a zatem sensowny – gdyż niosący przekonujące wyzwanie – cel pracy nad sobą i na rzecz innych. Motywuje on bowiem jednostki do aktywności i wysiłku w sposób rzeczywisty i długotrwały; nie wymusza na nich działań pozornych i jedynie chwilowo oczekiwanych przez „czynnik zewnętrzny”. Tak interpretowane przesłanki zaistnienia synergii tworzą zarazem charakterystykę udanych działań animacyjnych, czyli takich, które ożywiają osoby „wycofane” z życia społecznego, zamknięte w sobie, nieufne w stosunku do innych ludzi lub nieznanymi im elementami rzeczywistości, a zatem zdystansowane do siebie i otaczającego ich świata. Warto więc mieć na uwadze owe argumenty, gdy pragnie się odpowiedzialnie i wartościowo, czyli synergetycznie animować innych.

2. Animacyjne warsztaty muzyczne, pt. *Dwie siostry, czyli uniwersalna prawda o życiu człowieka w opowieściach i rytmach afrykańskiego ludu Hausa*

Niniejsza część tekstu prezentuje teoretyczne podstawy realizacji projektu z obszaru animacji muzycznej, przygotowanego przez autorkę i pracujących z nią studentów Akademii Muzycznej im. G. i K. Bacewiczów w Łodzi.

---

²⁴ W tej perspektywie synergię sytuuje też Dariusz Kubinowski pisząc o „nowych” badaniach jakościowych w naukach społecznych zorientowanych humanistycznie. Synergia staje się tu zasadą epistemologiczną, która dzięki m.in. kooperacji badaczy, współpracy badaczy z badanymi, adekwatnych perspektyw badawczych może pogłębić zrozumienie obecnej rzeczywistości społecznej; por. D. Kubinowski, *Idiomatyczność, synergia, emergencja. Rozwój badań jakościowych w pedagogice polskiej na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.

²⁵ D. Opozda, *Synergia rodziny i szkoły – niektóre konteksty teoretyczne i praktyka*, [w:] „Horyzonty Wychowania”, 2017, 16 (38), 27–40, DOI: 10.17399/HW.2017.163802, s. 30.

Projekt zwyciężył w konkursie „Koalicje kultury 2016” ogłoszonym przez Muzeum Sztuki w Łodzi, a współfinansowanym przez Narodowe Centrum Kultury w Warszawie²⁶. Muzyczne działania animacyjne prowadzono z dziećmi klas V i VI Szkoły Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi w Łodzi nr III w ciągu dwóch tygodni października 2016 r. Projekt wieńczyło przedstawienie, w którym uniwersalna prawda o człowieku – jego słabościach i sile – rozgrywała się w kulturowym krajobrazie Afryki subsaharyjskiej²⁷.

Planując muzyczne warsztaty animacyjne, pt. *Dwie siostry, czyli uniwersalna prawda o życiu człowieka w opowieściach i rytmach afrykańskiego ludu Hausa*²⁸, zastanawiałam się ze studentami nad jak najlepszym zrozumieniem zadania, które przed sobą postawiliśmy. Sformułowaliśmy więc następujące pytania:

- Jak rozumiemy animację społeczno-kulturalną?
- Czego od niej oczekujemy?
- Czy współczesna animacja ma charakter kontestujący, czy wspomaga odrzuconych/wykluczonych, czy przeciwnie: zachęca do „płynięcia z obowiązującym nurtem”?
- Wobec jakich problemów jest stawiana (zmiany w społeczeństwie, kulturze, zmiany w stosunku do jednostki)?
- W jakim zakresie jest metodą integracji i partycypacji społecznej?
- Na ile umożliwia rozwój komunikacji międzyludzkiej?
- Komu/czemu jest najbardziej potrzebna, do jakich środowisk jest kierowana?
- Kto jest dziś wycofany, bierny, kto wątpi w aktualny porządek społeczny, i dlaczego tak się dzieje?

Powyższe pytania wymagały analizy literaturowej, która przywiodła nas do możliwych interpretacji pojęcia „animacji”:

---

²⁶ Por. Koalicje Kultury, Konkurs grantowy, Edycja 2016, <http://www.koalicjekultury.pl/konkurs-grantowy,5>; por. także: Protokół z obrad jury Konkursu Koalicje Kultury 2016, http://www.koalicjekultury.pl/js/fileman/Uploads/wyniki_konkursu.pdf, [dostęp: 30.09.2017].

²⁷ Por. A. Świdzińska, *Animacja międzykulturowa w dialogu paradygmatów „różnicy” i „współistnienia”*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.

²⁸ Inspiracją do podjętych muzycznych działań animacyjnych była afrykańska opowieść, pt. *Zaczarowana rzeka*; por. N. Pawlak (wybór, wstęp i przekład), *Opowieści ludu Hausa*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988.

- Etymologicznie animacja pochodzi z łaciny i oznacza *animatio* – ożywienie, *anima* – wiatr, (od)dech, dusza, istota żywa, *animare* – ożywiać, tchnąć duszę albo ducha²⁹,
- Animacja rozwija się jako swoiste antidotum na „bólczki” współczesnej kultury i przemysłowego, postindustrialnego społeczeństwa, w którym pod wpływem procesów uprzemysłowienia i urbanizacji dochodzi do modyfikacji jego struktury³⁰,
- Animacja staje się pobudzeniem i prowokacją, wyzwoleniem i tworzeniem, oskarżeniem i obroną, wydarzeniem i procesem, pełni jednocześnie funkcję edukacji w kulturze, przez kulturę i do kultury³¹,
- Animacja jest działalnością, która nie może być sterowana wynika bowiem z silnej motywacji podmiotu i jest skierowana ku wartościom³²,
- Animacja jest podejmowaniem działania na rzecz środowiska zgodnie z wolą człowieka, jako wyraz jego dążeń i oczekiwań wobec siebie, innych ludzi i świata³³,
- Francuska socjolog Genevieve Poujol, analizując dzieje ruchu animacyjnego stwierdziła, że „wczoraj animacja uczestniczyła w projekcie społeczeństwa, dzisiaj animacje są sposobem pedagogicznym do uwrażliwienia odbiorców”³⁴.

Skoro właśnie potrzeba uwrażliwienia odbiorców i jednocześnie, co w działaniach pedagogiki animacyjnej najważniejsze – w działaniach współtwórców/współrealizatorów – jest kluczowa, to nasunęły się nam pytania, nadające kierunek dalszym intelektualnym peregrynacjom. Traktowaliśmy je jako zasadnicze przesłanki dla planowanego projektu działań animacyjnych

---

²⁹ Por. hasła „anima” i „animam debet” [w:] W. Kopaliński, dz. cyt., s. 34.

³⁰ E. Nycz, *Animacja społeczno-kulturalna. Pomiedzy idea a trudem realizacji*, [w:] E. Nycz, L. Nowacka (red.), *Animacja społeczno-kulturalna w mieście. Uwarunkowania – barier – korzyści*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Polskie Towarzystwo Naukowe Oddział Racibórz, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole-Racibórz 2008, s. 43.

³¹ T. Lewicki, *Fenomen animacji. O praktyce i teoriach działalności społecznej, kulturowej i wychowawczej we Włoszech. Część II*, [w:] „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 4/1993 (319), s. 179.

³² B. Turlejska, *Otoczenie – środowisko – kultura: współczesny wymiar animacji kulturalnej*, [w:] „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych”, t. 48, 1995, s. 104.

³³ Tamże, s. 105.

³⁴ J. Żebrowski, *Współczesny wymiar animacji społeczno-wychowawczej i kulturalnej*, [w:] J. Żebrowski (red.), *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003, s. 21.

z dziećmi. Bardzo zależało nam na jego wychowawczym kontekście, dlatego odnieśliśmy się do następujących problemów:

- W jakim stopniu kultura i tradycja są jeszcze skarbnicą artystycznego dziedzictwa ludzkości?
- Na ile propozycje animacyjne są już tylko zbiorowiskiem różnorodnych, przypadkowo (postmodernistycznie, eklektycznie) zestawionych elementów?
- Do jakiego stopnia animacja stała się mechanicznym odtwarzaniem utartych schematów?
- Czy zatem trzeba już ratować animację i postulować *kontr-animację* (ratować uznawane, humanistyczne wartości)?³⁵

Niewątpliwie, często spotykając się ze spłaszczonym, a wręcz trywialnym traktowaniem animacji, która jest wtedy jedynie *pseudo-animacją* (tj. formą animacji pozornej, karykaturą animacji)³⁶, uznaliśmy, że musimy przygotować propozycję mogącą być w pełni zaliczoną do *animacji właściwej*. Animacja ta wyraża się w refleksji teoretycznej i w praktyce. Uznawana jest za szczególny typ działalności pedagogicznej, w której wychowanek podejmuje zindywidualizowane działania, interpretuje je i nadaje im własny sens, w zależności od swych wcześniejszych doświadczeń oraz możliwości intelektualnych, emocjonalnych, zdolności artystycznych, a nawet uwarunkowań fizycznych³⁷. Animator, który wspomaga wychowanek w jego pomysłach i potrzebach, ma do spełnienia następujące funkcje:

---

³⁵ Por. J. Gajda, *Dylematy animacji kulturalnej w dobie gwałtownych przemian społecznych i cywilizacyjnych*, [w:] J. Gajda, W. Żardecki (red.), *Dylematy animacji kulturalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001, s. 11–21.

³⁶ Por. B. Jedlewska, *Bierny zachwyt, złudny optymizm czy twórczy niepokój? – rozważania o aktualnej kondycji i perspektywach rodzimego paradygmatu animacji*, [w:] J. Gajda, W. Żardecki (red.), tamże, s. 51–61.

³⁷ Dariusz Kubinowski proponuje namysł nad praktyczną działalnością animacyjną wynikającą z zaproponowanej przez niego typologizacji paradygmatów animacji kultury. Do głównych zalicza: neoliberalny paradygmat animacji zabawy, paradygmat (re)animacji dziedzictwa kulturowego oraz emancypacyjny paradygmat animacji zmiany prohumanistycznej. W realizowanej przez nas wersji – eklektycznej – najbardziej zbliżyliśmy się do paradygmatu drugiego (odwołując się do własnego i afrykańskiego dziedzictwa kulturowego). Opieraliśmy się na zabawie, ale z założenia kształcącej, a nie „pustej” i powierzchownej. Kierując nasze działania do dzieci ze środowisk o specjalnych potrzebach edukacyjnych wykorzystywaliśmy przesłanki z trzeciego paradygmatu. Por. D. Kubinowski, *Współczesne paradygmaty animacji kultury*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013, s. 16–19.

- hermeneuty (animator występuje jako „tłumacz”, interpretator kultury – ułatwia rozumienie i przeżywanie wytworów kultury)
- preorientatora w świecie wartości (animator uwrażliwia na wartości)
- facylitatora (wspomaga proces kreacji i autokreacji)
- sublimatora (łac. *sublimis* – wyniosły, powoduje uwznioślenie potrzeb i zainteresowań; może też – zgodnie z koncepcją Zygmunta Freuda – ułatwiać przeniesienie popędu z celu, którego nie można zrealizować na inny, możliwy do realizacji)
- menedżera (realizacja działań promocyjno-logistycznych)
- kulturoterapeuty (poprzez realizację działań z obszaru arteterapii)³⁸.

Dzięki temu animacja właściwa w praktyce przejawia się realizacją nowatorskich projektów animacyjnych, opracowanych przez kompetentnych animatorów, w oparciu o teoretyczne założenia całości koncepcji³⁹. Wybierając ten rodzaj działań animacyjnych jednocześnie opowiedzieliśmy się za postulatem „ratowania” animacji, czyli włączania się w proces *kontr-animacji*⁴⁰. Wyrasta ona bowiem na humanistycznych wartościach. Dzięki ich sile, faktycznie i na długo ożywia uczestników swoich działań, uzmysławiając im znaczenie i przyjemność z bycia aktywnym i twórczym. Dlatego, opracowując konspekt działań animacyjnych z dziećmi w wieku szkolnym – dwutygodniowych warsztatów i spektaklu⁴¹ na podstawie opowieści afrykańskiego ludu Hausa, pt. *Zaczarowana rzeka*⁴², przyjęliśmy następujące cele:

A. Cel ogólny: Realizacja założeń edukacji międzykulturowej i podjęcie dialogu między kulturami poprzez przybliżenie dzieciom polskim elementów kultury afrykańskiego ludu Hausa (Afryka Subsaharyjska)

---

³⁸ B. Jedlewska, *Animacja jako metoda edukacji kulturalnej w społecznościach lokalnych*, [w:] J. Żebrowski (red.), *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003, s. 39.

³⁹ Por. B. Jedlewska, *Bierny zachwyt ...*, dz. cyt.

⁴⁰ Por. Por. J. Gajda, *Dylematy animacji kulturalnej w dobie gwałtownych przemian społecznych i cywilizacyjnych*, dz. cyt., s. 16. Por. także: J. Kargul, *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, rozdział: *Idee „naprawy” aktywności kulturalnej Polaków – pierwsze „stoisko” w supermarkecie kultury*, s. 217–254.

⁴¹ Por. E. Tomaszewska, *Animacja poprzez teatr w indywidualnym rozwoju człowieka*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.

⁴² Por. *Zaczarowana rzeka*, [w:] N. Pawlak (wybór, wstęp i przekład), *Opowieści ludu Hausa*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988, s. 215–222.

B. Cele szczegółowe:

1. Rozwijanie przez dzieci umiejętności poznawczych:

a) zapoznanie dzieci uczestniczących w zajęciach z kulturą ludu Hausa – przybliżenie wiadomości dotyczących Afryki (wiedza geograficzna, przyrodnicza, grupy etniczne, wybrane elementy kultury i tradycji),

b) przedstawienie dzieciom muzyki ludów subsaharyjskich,

c) zapoznanie z charakterystycznymi instrumentami kultury ludu Hausa,

d) uzmysłowienie dzieciom różnic i podobieństw między kulturą polską a afrykańską: odwołanie się do wartości uniwersalnych, analiza postaw, poszukiwanie różnic i podobieństw w relacjach rodzinnych, relacjach międzyludzkich, stylu życia.

2. Rozwijanie przez dzieci umiejętności praktycznych:

2.1. umiejętności manualno-plastyczne:

a) przygotowanie scenografii: namalowanie krajobrazu afrykańskiego oraz domostw, stworzenie ozdób charakterystycznych dla kultury subsaharyjskiej, strojów i biżuterii.

2.2. umiejętności muzyczne:

a) przygotowanie dwóch układów choreograficznych dla „dobrego orszaku” i „złego orszaku”,

b) poznanie i ćwiczenie prostych rytmów muzyki ludu Hausa: wykłaskiwanie, gra na instrumentach perkusyjnych,

c) słuchanie przykładów muzycznych i nauka piosenek.

3. Rozwijanie przez dzieci relacji społecznych i sfery emocjonalnej – kształtowanie wybranych wartości na rzecz wychowania w duchu otwartości międzykulturowej i międzyludzkiej (cele wychowawcze):

a) współpraca; b) partnerstwo; c) odpowiedzialność; d) zaufanie; e) dochodzenie do kompromisu; f) rozwijanie przez dzieci umiejętności poznawczych; g) rozwijanie u dzieci postaw szacunku dla starszych, pokory oraz cierpliwości; h) uwrażliwienie uczniów na pracowitość, opanowanie, wytrwałość, kulturę osobistą oraz szacunek dla tradycji; i) kształtowanie potrzebnych dziś wartościowych postaw w opozycji do dostrzeżonych u bohaterów bajki cech negatywnych.

Z przyjętych celów wyniknęła też problematyka naszych spotkań z dziećmi:

1. Jaki jest zakres wiedzy dzieci na temat kultury afrykańskiego ludu Hausa?
2. W jaki sposób dzieci rozumieją normy społeczne/stosują się do norm społecznych?

3. Co przynosi dzieciom radość?
4. W jakich sytuacjach dzieci powinny być asertywne?
5. Jak dzieci rozumieją drogę do realizacji swojego celu?
6. Jak dzieci postrzegają dobro wspólne? Jak się do niego odnoszą?
7. Jak dzieci wypełniają przypisane im obowiązki?
8. W jaki sposób dziecko rozumie odpowiedzialność?

Na te wszystkie pytania chcieliśmy odpowiedzieć po zrealizowaniu animacyjnych warsztatów muzycznych. Okazało się, że to same dzieci – przez nas animowane, wspierane w swych poszukiwaniach i interpretacjach oraz inspirowane naszą wiedzą i działaniami (poprzez poznawanie nowych treści) – odpowiedziały na postawione kwestie. W trakcie warsztatów dzieci, stając się coraz bardziej zaangażowane w ich przebieg, nadawały sens temu, co robiły, odczuwały odpowiedzialność za kolejne etapy przygotowania bajki i utożsamiały się z bohaterami, a budowana opowieść stawała się częścią ich rzeczywistości. Stworzyły zespół, który mógł na sobie polegać. Z przyjemnością obserwowałam ich rozwój indywidualny i społeczny. Wierzę, że to doświadczenie kulturowe przyczyniło się do humanistycznego formowania w ich osobowości.

Animacja społeczno-kulturowa jest jedną z alternatywnych dróg pracy z wychowankami. W zróżnicowanych warunkach społecznych staje się ważną opcją pomocy człowiekowi w otwieraniu się na świat wartości (przekazywanych przez symbole i dokonania kulturowe) i rozwijaniu w nim potrzeby współuczestnictwa w kulturze. Ożywcze „dawanie” części siebie rozwija człowieka i przynosi więcej satysfakcji i radości, niż pasywne egzystowanie. Dlatego uznaję, że warto aktywnie obcować z kulturą. Każdy może to czynić. Czasem potrzeba tylko zachęty, aprobaty i zyczliwego podejścia ze strony innej osoby.

3. Synergetyczny rozwój ucznia dzięki animacyjnemu współtworzeniu międzykulturowych warsztatów muzycznych

Animacja w aktualnym rozumieniu przez Edwarda Nycza to „świadome zachęcanie, wspomaganie, stymulowanie jednostek i grup do samodzielnego decydowania, projektowania i realizowania działań, które same uznają za pożądane i we wzajemnym zaufaniu współdziałają w jego realizacji”⁴³. W kontekście problematyki relacji między działaniami animacyjnymi

---

⁴³ Z wystąpienia prof. E. Nycza podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Synergizm działań społecznych i edukacyjnych. Animacja wobec wyzwań współczesności”, Kraków 27–28 września 2017 r.

a kategorią efektu synergetycznego uznaję, że jest ona szczególnie trafna. Przyjmuję bowiem, że animacja, która jest wychowawczo właściwa, emocjonalnie pożądana i zarazem poznawczo oczekiwana ma duże szanse osiągnąć wymiar synergetyczny. Osoby animowane, których poziom ożywienia i chęci do działania wzrastają, przejmują od animatora inicjatywę w odkrywaniu ciekawych i ważnych dla nich kwestii i dochodzeniu do ich zindywidualizowanego zgłębiania. Wtedy silnie i szczerze identyfikują się z podejmowanymi wyzwaniem. Czują się osobiście odpowiedzialne za etapowe zadania/czynności i starają się względem nich wybierać uzasadnione decyzje, tzn. takie, których wyjaśnienie może również przekonać innych. Pracują z pasją i zaangażowaniem. Są zmotywowane i wyraźnie zależy im na osiągnięciu satysfakcjonującego – przede wszystkim dla nich samych – finału. Co znamienne, osoby te same wymagają od siebie coraz lepszego – dokładniejszego i rzetelnieszego – działania. Z tego powodu nie nudzą się nawet, gdy postawiony przez nich cel wymaga wielu żmudnych powtórek i ćwiczeń. Pracując w zespole wzajemnie się inspirują, twórczo wpływają na siebie i zachęcają do poszukiwania rozwiązań. Uzupełniają się, niejednokrotnie niosąc drugiemu pomoc. Dlatego współdziałają, a nie rywalizują ze sobą.

Powyższa charakterystyka animowanej grupy, która ma szanse osiągnąć synergetyczne rezultaty, odzwierciedla moje obserwacje poczynione podczas opisywanych działań w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 111 w Łodzi. Początkowo międzykulturowe warsztaty muzyczne były dla dzieci dużą niewiadomą. Treść zajęć i oczekiwania stawiane wobec nich nie wpisywały się w typowe zadania szkolne, a zasady pracy animacyjnej wymagały innych – bardziej samodzielnych – zachowań. Na szczęście dzieci szybko zrozumiały, że zasadniczo to od ich wiedzy, proponowanych interpretacji danych kwestii, podejmowanych decyzji, zaangażowania i współpracy zależeć będzie przebieg warsztatów i jego muzyczno-teatralny finał. Jednak nie dla wszystkich było to zadanie łatwe. Przede wszystkim część uczestników warsztatów była wobec siebie nieufna i przyjmowała postawę zdystansowaną. Wyczuwało się napięcie, które objawiało się albo chęcią dominacji nad rówieśnikami, co przejawiało się potrzebą rozkazywania innym lub wyśmiewaniem się z ich ułomności, albo ich pomijaniem i odsuwaniem na obrzeża zasadniczego grona osób. Dzieci odrzucane uznawane były za dziwne, odmienne, a zatem nie pasujące do reszty grupy. Dlatego na pierwszym etapie pracy rola animatora jako organizatora, a nawet lidera podejmowanych wspólnie działań była nieodzowna. Stopniowo jednak relacje w całym zespole zaczęły się zmieniać, a udział animatora był coraz mniej wyczekiwany. Dzieci nie widząc jakiegokolwiek formy przymusu ze strony dorosłych, a za to doświadczając szacunku

i równego traktowania, dopełnionego szczerym zaangażowaniem w zaproponowane warsztaty muzyczne, zaczęły swobodnie i z inwencją reagować na pojawiające się kwestie. Dystans i wycuczona niepewność zaczęły ustępować. Przełożyło się to na coraz częstsze i odważniejsze zgłaszanie własnych propozycji lub potrzebę wspólnego poszukiwania najbardziej adekwatnych rozwiązań. Aktywność uczniów wzrastała z każdym dniem. Równolegle z bardzo sumiennym wypełnianiem kolejnych zadań animacyjnych, dzieci czerpały dużo radości ze wspólnego działania i muzykowania. Swobodna atmosfera, możliwość zabawy i duma z tworzenia już własnego przedstawienia teatralnego, stały się regułą. Dzieci z coraz większą świadomością i wzrastającymi pozytywnymi emocjami interpretowały odgrywane i przeżywane przez siebie postacie. Również samodzielnie – odwołując się jedynie do źródłowego tekstu opowiadania afrykańskiego – pisały i udoskonalały dialogi swoich bohaterów. Drobne sugestie i wypowiedzi animatorów odbierały z zaskakującą wrażliwością i wyczuciem, co w konsekwencji przełożyło się na bardzo ciekawe wyobrażenia na temat ruchu scenicznego, charakteru wypowiedzianej kwestii, relacji między bohaterami oraz interpretacji samych fragmentów muzycznych. Dzieci miały także możliwość samodzielnego wyboru instrumentów, na których chciały grać. Układały własne przebiegi rytmiczne (w tym zagadki muzyczne jako zadania dla bohaterów bajki), a nawet całe linie melodyczne. Co równie ważne, w drugim tygodniu warsztatów w grupie w pełni zapanowały relacje koleżeńskie, a miejsce uprzedniej niechęci zajęła wzajemna pomoc. Dzieci same się poprawiały, gdyż dążyły do jak najlepszego wykonania przyjętych na siebie zadań. Stały się bardzo uważne, słuchały i wzajemnie się obserwowały, chętnie udzielały sobie wskazówek. Najczęściej działo się tak, gdy dostrzegały, że ktoś ma kłopoty z odegraniem przypisanego mu fragmentu lub w jego wykonaniu jest za mało ekspresji. Staraly się wyjaśniać, jak rozumieją daną kwestię, dyskutowały, pokazywały kolegom, jak można by ich zdaniem, odegrać dany fragment przedstawienia lub jak szybko i skutecznie poradzić sobie z rekwizytami. Ponadto dzieci stały się chętne do wielu prac, w tym przygotowawczo-logistycznych i porządkowych. Z zapałem własnoręcznie tworzyły scenografię i elementy kostiumów. Przed samym spektaklem wzajemnie sobie pomagały w charakteryzacji. Podczas zaledwie dwóch tygodni warsztatów animacyjnych uczniowie stali się bardzo samodzielni, świadomi swych możliwości i chętni do wielu działań, również pozamuzycznych (np. wzrosło ich zaangażowanie w prace domowe). Dzięki doświadczeniom artystycznym dzieci nauczyły się, że można posługiwać się symbolami, wykorzystywać skojarzenia oraz że często wystarczająca lub nawet pożądana jest pewna umowność, inspirująca

do indywidualnych interpretacji. Precyzyjne odwzorowanie świata nie jest niezbędne do skutecznej komunikacji⁴⁴. Poza tym przekonali się, że warto poszukiwać wspólnych rozwiązań i dochodzić do kompromisów, które wcale nie muszą oznaczać przegranej, a przeciwnie – działają na rzecz dobra wspólnego.

Grupa, z którą pracowaliśmy stała się rzeczywistą wspólnotą, zanimowanym i ufającym sobie zespołem. Po finałowym spektaklu potwierdzili to także rodzice, którzy z radością wskazywali na niezwykle zmiany, które nastąpiły u ich dzieci. Taki wielowymiarowy i wychodzący poza działania *stricte* artystyczne, rezultat animacyjnych warsztatów muzycznych interpretuję jako osiągnięcie efektu synergetycznego. Doświadczenia zebrane przez dzieci postrzegam w kategoriach hermeneutycznego odkrywania siebie jako jednostki i jednocześnie synergetycznego stwarzania siebie jako członka wspólnoty.

Zakończenie

Współczesna rzeczywistość społeczna stanowi nieustające wyzwanie dla indywidualnego i zbiorowego życia człowieka. Wiele z dzisiejszych zmian lub nasilających się tendencji należałoby odczytywać w kategoriach źródeł pedagogicznego niepokoju, które tym samym powinny stymulować do poszukiwania adekwatnych do potrzeb ludzkich i jednocześnie korzystnych z humanistycznej perspektywy rozwiązań⁴⁵. W moim przekonaniu najwłaściwszym sposobem mierzenia się z aktualnymi i nadchodzącymi trudnościami jest podjęcie działań wg paradygmatu zrównoważonego rozwoju. Horyzont poznawczy i hermeneutyczne dociekania sytuują właśnie w problematyce zrównoważenia⁴⁶. Jego cztery główne obszary – sferę przyrodniczą, społeczną, kulturową i ekonomiczną – odnoszą do podstawowych wymiarów życia człowieka. Niestety wszystkie są dziś granicznie zagrożone. Dążenie do bezpośrednich i szybkich zysków, niechęć do namysłu nad kondycją człowieka i środowisk jego życia, a także ostentacyjne lekceważenie szans na godne życie następnych pokoleń powodują, że przyszłość ludzkości rysuje się niezwykle niepokojąco i ponuro. Jeśli obecnie dominujące – drapieżne

⁴⁴ Por. M. Golka, *Komunikowanie międzykulturowe. Przypomnienie głównych tez*, [w:] „Multicultural Studies” 2016, t. I, nr 1, s. 41–52.

⁴⁵ Por. E. Szadzińska, *Proces kształcenia ukierunkowany na wartości społeczne*, [w:] M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław 2015.

⁴⁶ Por. A. Rogalska-Marasińska, *Edukacja międzykulturowa na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

i nie liczące się z konsekwencjami – tendencje zostaną utrzymane, to życie człowieka może przybrać wynaturzoną i pozbawioną wewnętrznego harmonii – przynajmniej oceniając z obecnej perspektywy – formę.

Jak twierdzi Ernst Ulrich von Weizsäcker (niemiecki badacz przyrody i polityk) „wiek XXI stawia ludzkości wielkie wyzwania. Stoimy na rozwidleniu dróg wiodących do ‘epoki zrównoważonego rozwoju’ lub do ‘epoki wojen o klimat i zasoby’⁴⁷. Jeśli zatem człowiek ma rozwijać swoje człowieczeństwo, a nie je niszczyć, potrzebne są wielostronne zabiegi edukacyjne, dzięki którym możliwe będzie jego wzrastanie na miarę nowego tysiąclecia. Odpowiedzialne samokształtowanie będzie jednak dopiero wtedy faktyczne i realne, gdy odwoływać się będzie do pedagogiki rozumianej przez Bogusława Śliwerskiego, jako nauka „o (samo)wychowaniu i (samo)kształceniu wszystkich generacji, na różnych kontynentach, w różnych kulturach, a nawet w świecie wirtualnym”⁴⁸. Wielowymiarowe doskonalenie się jednostki musi mieć zatem charakter indywidualny i wspólnotowy. Bowiem człowiek stwarza się dopiero w relacji z drugą istotą i otaczającą go rzeczywistością. Stąd dziś coraz wyraźniej formułowane jest oczekiwanie pedagogicznego kształtowania *homo cooperativus* w opozycji do siejącego spustoszenie, neoliberalnego *homo oeconomicus*. Idea *homo cooperativus* wpisuje się w koncepcję zrównoważonego rozwoju, bowiem ten pożądaný typ człowieka „potrafi powściągnąć swoją interesowność i działać również dla dobra wspólnoty z pobudek idealistycznych”⁴⁹. Na obraz człowieka (choć wcale nie idealnego!), który może podjąć trud odbudowy rozchwianego świata wg Holgera Rogalla składają się następujące elementy:

- a) nierówne warunki wstępne – ludzie zajmują niejednorodną pozycję wyjściową,
- b) różnorodne czynniki determinujące zachowanie człowieka – na zachowanie i charakter współpracy wpływ mają odmienne czynniki ekonomiczne, kulturowe, psychologiczne (wrodzone skłonności i popędy) i aksjologiczne,
- c) zróżnicowane cechy osobowe – każdy człowiek może postępować etycznie i nieetycznie,

---

⁴⁷ E.U. von Weizsäcker, *Słowo wstępne*, [w:] H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, przekł. J. Gilewicz, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2010, s. 15.

⁴⁸ B. Śliwerski, *Edukacja (w) polityce, polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 12.

⁴⁹ H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 192.

d) rozwój zdolności do współpracy i odpowiedzialności – każdy *homo cooperativus* w sprzyjających warunkach lub w okolicznościach tego wymagających może rozwijać kompetencje bazujące na współpracy i odpowiedzialności,

e) podatność na manipulację i okrucieństwo – zbiorowość, w której żyje człowiek może mieć na niego dobry, ale i negatywny wpływ, a w skrajnych przypadkach może nawet skłaniać do czynów nieludzkich⁵⁰.

Można więc uznać, że *homo cooperativus* to człowiek, który nie wpisuje się w jeden, czytelny model czy wzorzec działania. Bowiem „ma potencjał do postępowania interesownego i idealistycznego, do ‘dobrych’ i ‘złych’ zachowań, do myślenia na krótki dystans i długofalowego”⁵¹. Dlatego wyjściowo nie można jednoznacznie określić, jak postąpi w określonej sytuacji. Natomiast ufam, że kształcony humanistycznie może znacząco rozwinąć swą zdolność do współpracy, a nawet bezinteresowności, jak również do empatii i przedkładania celów dalekich nad bezpośrednio zyski. Poza tym „rozumiejąc, że jest uzależniony od zgody i pomocy innych, będzie się starał, aby również ludziom z jego otoczenia wiodło się (w miarę) dobrze, ponieważ wówczas będą gotowi do większej wzajemności materialnej i niematerialnej oraz do wytwarzania efektów synergii”⁵².

Synergetyczne rezultaty postrzegam jako rozwiązania szczególnie dziś pożądane, gdyż „nakierowane” na przyszłość. Inaczej mówiąc, ich realne efekty będą dostrzegane dopiero w przyszłości, wywierając na nią faktyczny wpływ. Dlatego poszukiwanie obszarów kształcenia pedagogicznego, które sprzyjałyby rozwijaniu umiejętności współpracy i dochodzeniu do synergetycznych rezultatów jest, według mnie, bardzo potrzebne, a nawet niezbędne. Animację przez sztukę, z dominującą rolą muzyki, uznaję za szczególnie uzasadnioną. Bowiem muzyka to „jedna z najcenniejszych sztuk, która mimo swej ulotności dociera do wszystkich sfer rozwojowych dziecka/człowieka [dop. ARM]. (...) Trudno wyobrazić sobie pełny rozwój emocjonalny, fizyczny, intelektualny i społeczny bez edukacji muzycznej. Jej uniwersalność ułatwia życie, wychowanie i naukę poprzez zabawę”⁵³. Muzyczne działania animacyjne mają wyjątkową moc przystępnego i atrakcyjnego docierania do osób, których codzienne doświadczenia estetyczne są bardzo powierzchowne

---

⁵⁰ Por. tamże, s. 192–193.

⁵¹ Tamże, s. 189.

⁵² Tamże, s. 190.

⁵³ L. Kataryńczuk-Mania, *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przed-szkolu*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009, s. 7.

i mało znaczące. Muzyka etniczna i folklor różnych narodów jako elementy, środki i drogi międzykulturowej komunikacji i porozumienia mogą stać się realnym pomostem dla wzajemnego poznawania się i współdziałania.

Bogactwo i charakter muzyki pochodzącej z różnych kultur ma szansę na tyle rozbudzić współczesnego człowieka, by pragnął nie tylko z nią obcować, ale i zbliżyć się do świata, który ją zrodził. Spojrzenie z bliższej perspektywy umożliwi dostrzeżenie nieprawidłowości, które występują w konkretnym środowisku. Świadomość niebezpieczeństw grożących temu, co nie jest już obce, zachęca do faktycznego działania na rzecz ich usunięcia lub znaczącego osłabienia. W ten sposób działania animacyjne nabierają aksjologicznego ugruntowania, zrozumiale wpisują się w cele zrównoważonego rozwoju i uświadamiają człowiekowi, w co warto by było się zaangażować, czemu mógłby się poświęcić. Nadanie sensu swej egzystencji wyrwa człowieka ze stanu „zawieszenia”, poczucia marazmu i beznadziejności, i sprzyja jego synergetycznemu rozwojowi. Dzięki temu wzrasta też szansa na synergetyczne wzrastanie społeczne, umożliwiające świadomą współpracę na rzecz przywrócenia zrównoważonych relacji między ludźmi i ich środowiskami życia.

Bibliografia:

- Adamiec M., Spendel Z., *Synergia nie powstaje z niczego. Warunki i narzędzia kształtowania synergii w owoczesnych formach organizacyjnych*, [w:] Z. Uchnast (red.), *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2009.
- Baudillard J., *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*, przekł. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006.
- Bransford J. et al., *Learning Theories and Education: Toward a Decade of Synergy*, [w:] P.A. Alexander, Ph.H. Winne (eds.), *Handbook of Educational Psychology*, Routledge – Taylor & Francis Group, Second Edition, New York – London 2012.
- Covey S.R., *7 nawyków skutecznego działania*, przekł. I. Majewska-Opielka, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2017.
- Duraj-Nowakowa K., *Tropy myślenia o synergii w działalności nauczyciela akademickiego*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

- Fromm E., *Mieć czy być?*, przekł. J. Karłowski, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2003.
- Gajda J., *Dylematy animacji kulturalnej w dobie gwałtownych przemian społecznych i cywilizacyjnych*, [w:] J. Gajda, W. Żardecki (red.), *Dylematy animacji kulturalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001.
- Golka M., *Komunikowanie międzykulturowe. Przypomnienie głównych tez*, [w:] „Multicultural Studies” 2016, t. I, nr 1, s. 41–52.
- Jablon P., *The Synergy of Inquiry. Engaging Students in Deep Learning Across the Content Areas*, Shell Education Publishing Inc./Lesley University, Huntington Beach, CA, 2014.
- Jasiński M., *Synergia z punktu widzenia ekogenetyki ilościowej. O złotych miksturach, magicznej interakcji i unikalnej korelacji typów i środowisk*, [w:] Z. Uchnast (red.), *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/ Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2009.
- Jedlewska B., *Animatorzy kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.
- Jedlewska B., *Bierny zachwyty, złudny optymizm czy twórczy niepokój? – rozważania o aktualnej kondycji i perspektywach rodzimego paradygmatu animacji*, [w:] J. Gajda, W. Żardecki (red.), *Dylematy animacji kulturalnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2001.
- Jedlewska B., *Animacja jako metoda edukacji kulturalnej w społecznościach lokalnych*, [w:] J. Żebrowski (red.), *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003.
- Jordan P., Skrzypczak B., *Kim jest animator społeczny?*, Materiały Szkoły Animatorów Społecznych, ROK 2003, http://www.ipsir.uw.edu.pl/User-Files/File/Katedra_Socjologii_Norm/TEKSTY/Pawe%20Jordan%20i%20Bohdan%20Skrzypczak%20-%20Kim%20jest%20animator%20spoeczny.pdf, [dostęp: 12.02.2014].
- Kargul J., *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Kataryńczuk-Mania L., *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009.

- Katz R., Murphy-Shigematsu S., *Synergy, Healing and Empowerment: Insights from Cultural Diversity*, Brush Education, Kindle Edition, Calgary, Canada 2012.
- Koalicje Kultury, Konkurs grantowy, Edycja 2016, <http://www.koalicjekultury.pl/konkurs-grantowy,5>; oraz Protokół z obrad jury Konkursu Koalicje Kultury 2016, http://www.koalicjekultury.pl/js/fileman/Uploads/wyniki_konkursu.pdf, [dostęp: 30.09.2017].
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wydanie XVII rozszerzone, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989.
- Kopczyńska M., *Animacja społeczno-kulturalna. Podstawowe pojęcia i zagadnienia*, Centrum Animacji Kulturalnej, Warszawa 1993.
- Kubicka, H. Taranek O. (red.), *Kody kultury: interakcja, transformacja, synergia*, Wydawnictwo Sutoris, Wrocław 2009.
- Kubinowski D., *Idiomatyczność, synergia, emergencja. Rozwój badań jakościowych w pedagogice polskiej na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.
- Kubinowski D., *Współczesne paradygmaty animacji kultury*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.
- Lewicki T., *Fenomen animacji. O praktyce i teoriach działalności społecznej, kulturowej i wychowawczej we Włoszech. Część I*, [w:] „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 3/1993 (318), s. 132–136.
- Lewicki T., *Fenomen animacji. O praktyce i teoriach działalności społecznej, kulturowej i wychowawczej we Włoszech. Część II*, [w:] „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 4/1993 (319), s. 174–179.
- Nycz E., *Animacja społeczno-kulturalna. Pomiędzy ideą a trudem realizacji*, [w:] E. Nycz, L. Nowacka (red.), *Animacja społeczno-kulturalna w mieście. Uwarunkowania – barier – korzyści*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu, Polskie Towarzystwo Naukowe Oddział Racibórz, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole-Racibórz 2008.
- Opozda D., *Synergia rodziny i szkoły – niektóre konteksty teoretyczne i praktyka*, [w:] „Horyzonty Wychowania”, 2017, 16 (38), 27–40, DOI: 10.17399/HW.2017.163802.
- Ortega y Gasset J., *Bunt mas*, przekł. P. Niklewicz, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 2002.
- Pawlak N. (wybór, wstęp i przekład), *Opowieści ludu Hausa*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988.

- Petrykowski P., *Regionalne towarzystwa kultury wobec nowych wyzwań*, nr 35, Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, Ciechanów 2000.
- Raspail J., *Obóz świętych*, przekł. Marian Miszański, Fronda PL, Warszawa 2015.
- Riesman D., *Samotny tłum*, przekł. J. Strzelecki, Wydawnictwo via-a-vis/ Etiuda, Kraków cop. 2011.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwój. Teoria i praktyka*, przekł. J. Gilewicz, Zys i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2010.
- Rogalska-Marasińska A., *Edukacja międzykulturowa na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Szadzińska E., *Proces kształcenia ukierunkowany na wartości społeczne*, [w:] M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław 2015.
- Śliwerski B., *Edukacja (w) polityce, polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.
- Świdzińska A., *Animacja międzykulturowa w dialogu paradygmatów „różnicy” i „współistnienia”*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.
- Tomaszewska E., *Animacja poprzez teatr w indywidualnym rozwoju człowieka*, [w:] D. Kubinowski, U. Lewartowicz (red.), *Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Makmed, Lublin 2013.
- Turlejska B., *Otoczenie – środowisko – kultura: współczesny wymiar animacji kulturalnej*, [w:] „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych”, t. 48, 1995.
- Turlejska B., *Współczesne aspekty animacji kulturalnej. Odniesienia społeczno-wychowawcze*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, E. Cyrańska (red.), *Pedagogika społeczna jako dyscyplina akademicka – stan i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998.
- Uchnast Z. (red.), *Synergia a dobro wspólne. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II/Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu, Lublin–Nowy Sącz 2012.
- Watts M., *Culture, development, and global neo-liberalism*, [w:] S.A. Redcliffe (ed.), *Culture and Development in a Globalizing World. Geographies, actors, and paradigms*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York 2006.

von Weizsecker E.U., *Słowo wstępne*, [w:] H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwój. Teoria i praktyka*, przekł. J. Gilewicz, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2010.

Żebrowski J., *Współczesny wymiar animacji społeczno-wychowawczej i kulturalnej*, [w:] J. Żebrowski (red.), *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 2003.

Intercultural Music Animation for Student's Synergetic Development

Social challenges (including intercultural ones) that a contemporary man needs to face up with, oblige pedagogues to search effective and adequate to present-times problems, educational solutions that correspond with the idea of sustainable development. One of the possible suggestions are animation activities which manifest themselves through team-work engaging cooperation, responsibility, and trust (*homo cooperativus*), representing educational character (arising from accepted system of values), and offering play and amusement which strive for human development of participants, thanks to their shared animation experiences.

Animation activities that are judged as meaningful and understood as axiological, have the potential not only to awake marginalised, restrained, and individually and socially passive people but to engage them to such extend to make them experience synergistic effects of their own activities. Synergy is not given *a priori* but only may happen. Such a possibility should be interpreted in the category of pedagogical success. Supporting my reflection about the relations between animation and synergistic results I present an example of realised intercultural and music animation workshops. They based on a project that had won the competition "Culture Coalitions 2016".